

Balingsnäs

Arkeologisk utredning inför
upprättande av detaljplan för skola
och bostäder vid Balingsnäs,
Huddinge socken och kommun,
Södermanland.

Göran Werthwein

Rapport 2001:22

Balingsnäs

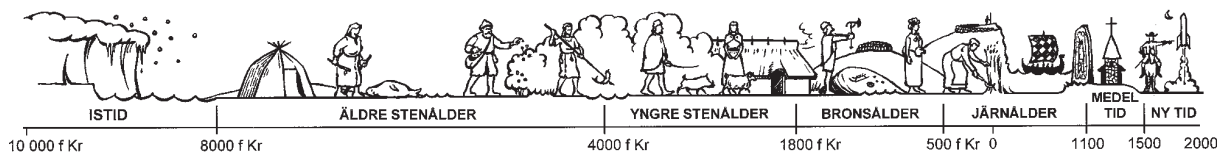
Arkeologisk utredning inför
upprättande av detaljplan för skola
och bostäder vid Balingsnäs,
Huddinge socken och kommun,
Södermanland.

Göran Werthwein

Rapport 2001:22

 STOCKHOLMS LÄNS MUSEUM

Box 6176 102 33 Stockholm
Tel 08-690 69 60 Fax 08-32 32 72
Besöksadress: Klarahuset, Sabbatsbergsvägen 6
Hemsida www.lansmuseum.a.se

Tidaxel: Mats Vänehem

© Stockholms läns museum
 Produktion: Stockholms läns museum
 Redaktionell bearbetning: Anders Ericsson
 Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133
 Stockholm 2001

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Bakgrund.....	6
Topografi och fornlämningsmiljö.....	6
Syfte och metod.....	8
Kulturmiljö.....	8
Resultat.....	8
Anläggning 1.....	9
Anläggning 2.....	9
Referenser.....	10
Tekniska och administrativa uppgifter.....	10

Figurförteckning

Fig. 1. Utredningens läge markerat på Blå kartan.....	5
Fig. 2. Utredningens läge markerat på Ekonomiska kartan.....	7
Fig. 3. Anläggning 1.....	9

Bilagor

Bilaga 1. Tabell över schakt och provgropar

Fig. 1. Utredningsområdet markerat på Blå kartan, skala 1:100 000.

Sammanfattning

Under tre dagar i november 2001 har Stockholms läns museum utfört en arkeologisk utredning i Balingsnäs, Huddinge socken och kommun, Södermanland. Orsaken till utredningen var att Huddinge kommun planerar att upprätta en detaljplan för området.

Vid maskinschaktningen kunde inga lämningar eller fynd påträffas. De högre partierna av området som ej var åtkomliga med maskin undersöktes med hjälp av provgropar. På två av de sjutton provgropsområdena påträffades en slagen kvartsbit per ställe (område B och Q). Dessa var dock av sådan kvalitet att man ej kan utesluta möjligheten att stenåldersboplatser kan finnas där.

Inventeringen kunde påvisa två anläggningar av liknande karaktär. Dessa utgjordes av stenvallar med en försänkt central yta. Funktionen på dessa lämningar är okänd

men anläggning 1, som låg på höjden väster om Lännavägen, bedömdes ev. kunna vara en fornlämning. Anläggning 2 bedömdes vara en sentida militär lämning, med hänsyn till det strategiska läget invid vägen och med utsikt över densamma.

Bakgrund

Anledningen till den arkeologiska utredningen är att Huddinge kommun planerar att upprätta en detaljplan för skola och bostäder i Balingsnäs, Huddinge socken och kommun, Södermanland (fig. 1). Länsstyrelsen beslutade att en arkeologisk utredning skulle utföras av Stockholms läns museum, vilka utförde den under tre dagar i november. Uppdragsgivare var Huddinge kommun.

Topografi och fornlämningsmiljö

Terrängen runt undersökningsområdet utgörs av det för Mälardalen typiska sprickdalslandskapet med höga berg- och moränhöjder samt lägre liggande dalgångar. Här breder det skogsrika området Hanveden ut sig mot ost/sydost. De lägre liggande ytorna nyttjas som åkermark.

Den sydöstra delen av undersökningsområdet är beläget i gammal äng och åkermark, ca 28 meter över havet. Denna del tillhör en mindre dalgång som leder ner till sjön Orlången i söder. I övrigt utgjordes undersökningsområdet av gran- och tallbeksädda höjder med toppar på ca 65 meter över havet som högst (fig. 2). De lägre liggande partierna vid Korsängen men även de planare ytorna mellan de högre höjderna väster om bilvägen var vattensjuka.

Höjderna utgörs framförallt av berghällar där berggrunden består av gnejs. Jordarten är främst glaciala leror, mo/mjåla med inslag av lera samt morän (SGU 1968).

Inom gränsen för utredningsområdet finns enligt fornminnesregistret inga tidigare kända fornlämningar, men omedelbart norr om området finns Raä 46 vilket utgörs av en högliknande lämning, på platsen för torpet Sandgropen enligt häradskartan över Svartlösa härad från 1906. I nordost finns Raä 276 vilket utgörs av ett fyndområde (en spjutspets, skafthålsyxa, holkyxa och ihåliga bronskolor).

Strax söder om utredningsområdet finns Raä 45 (röse och stensättning), Raä 167 (bebyggelselämningar) samt Raä 228. Fornlämning 228 innehåller bebyggelselämningar och i området har man, enligt fornminnesregistret, även påträffat en skafthålsyxa. Det är dock oklart om skafthålsyxa kommer från Korsängen vid bebyggelselämningarna eller om fyndplatsen kan ha varit den Korsäng som finns inom utredningsområdet (fig. 2).

Antalet fornlämningar ökar väsentligt söder om Flemingsbergsviken tillhörande sjön Orlången.

Fig. 2. Utredningsområdet med schakt (rektanglar), provgropar (prickar) och anläggningar. Ekonomiska kartan, 10I 3f Balingssta, skala 1:10 000.

Syfte och metod

Syftet med utredningen var att klargöra om tidigare okända fornlämningar finns inom det område som Huddinge kommun vill detaljplanlägga för skola och bebyggelse. I enlighet med länsstyrelsens beslut (dnr 2021-01-38879) har utredningen därför omfattat arkiv-, kart och litteraturstudier, specialinventering, provgropsgrävning samt sökschaktsgrävning med maskin. En fosfatkartering bedömdes ej vara lämplig att utföra på området.

Eftersom de högre partierna omöjliggjorde användandet av grävmaskin så grävdes där istället provgropar för hand. Provgroparna fördelades över ytan på de platser som bedömdes vara bra boplatzlägen under stenåldern. Provgroparna markerades med bokstäver och indelades i olika ytor (område A-Q) på ekonomiska kartbladet (fig. 2).

Det gick dock bra att använda grävmaskin på vissa av de lägre liggande partierna vid Korsängen i sydöstra delen av utredningsområdet. Här upptogs 10 schakt genom att ytan banades av i tunna skikt ner till opåverkad marknivå. Övriga delar av Korsängen och de planare ytorna mellan de högre partierna väster om bilvägen var kraftigt vattensjuka vilket omöjliggjorde schakt- och provgropsgrävning på alla ställen som vi önskade.

Samtliga anläggningar, schakt och provgropar är inritade på plan utifrån manuell uppmätning.

Kulturmiljö

Utredningsområdet har varit föremål för en arkeologisk förstudie år 1997, utförd av UV Stockholm. Området beskrivs ha fungerat som utmark och gränsskog mellan Balingsta och Fullersta. Marken har främst använts till jakt men även för insamling av ved och skogsbete. Inga arkeologiska undersökningar har utförts inom området sedan kulturmiljöinventeringen 1986. Vidare bedöms området ha goda topografiska förutsättningar att hysa stenåldersboplatser (Jakobsson 1997:15).

Att utredningsområdet har höjder upp till ca 65 meter över havet medger bedömningen att mesolitiska boplatser kan finnas där. Ungefär 3 kilometer mot söder finns liknande område med lika höga eller högre terrängpartier, t.ex. det fornlämningsrika området kring Gladö med många små mesolitiska boplatser, belägna ända upp till ca 85 meter över havet (Olsson & Runeson 1999:6, Gustafsson 1996). Om dessa boplatser varit strandbunda så är de inte bara äldst i Huddinge utan även bland de äldsta i Mälardalen (Jakobsson 1997:6).

Resultat

På de högre höjderna öster och väster om bilvägen grävdes 58 provgropar och på Korsängen i sydost upptogs 10 maskingrävda schakt med en sammanlagd längd av 56 meter. Stora delar av de högre partierna var så pass vattensjuka att man inte kunde gräva provgropar utan att de omedelbart vattenfylldes. Detta medförde tyvärr att vissa områden ej gick att kontrollera närmare.

Vid *provgropsområde B* påträffades en bit slagen kvarts. Detta skulle kunna vara en del av en bipolar kärna (en pol är dock fragmenterad) och platsen bedöms som fyndplats belägen ca 50 meter över havet.

Ett större delvis splittrat kvartsblock påträffades på *provgropsområde I*. Denna plats bedömdes i fält som ett potentiellt kvartsbrott men vid den okulära analysen av det insamlade stenmaterialet kunde ingen reduktionsmetod beläggas och materialet verkade dessutom vara frostsprängt utan tecken på mänsklig åverkan såsom slag/träffytor.

På den sydöstra delen av *provgropsområde Q* påträffades ytterligare en slagen kvartsbit. Kvartsen var av god kvalitet och har flera avspaltningar/slagträffar. Reduktionsmetoden är plattformsmetod och platsen bedöms därför som fyndplats belägen ca 55 meter över havet.

I övrigt påträffades inga andra fynd eller anläggningar vid provgropsgrävningen eller maskinschaktningen. Två anläggningar påträffades dock vid specialinventeringen av området.

Anläggning 1

Den var belägen i en stenig västsluttning, ca 50 meter över havet, och utgjordes av en övertorvad rundad stenvall. Denna var ca 5 x 5 meter i diameter och 0,5 meter hög. Vallen var dessutom 1-1,5 meter bred. Centralt i anläggningen fanns en ca 2,5 x 2,5 meter stor försänkning med en tämligen plan yta i botten. Stenstorleken i vallen var ca 0,3-0,5 meter i diameter. Anläggningens funktion är oklar men det kan röra sig om en fornlämning.

*Fig. 3. Anläggning 1, stenvall och försänkning.
Foto Göran Werthwein.*

Anläggning 2

Den var av liknande karaktär som anläggning 1. Anläggningen var dock inte lika övertorvad som förstnämnda och dessutom bara 4 x 3 meter i diameter. Vallen var ca 0,2-0,4 meter hög och stenstorleken var 0,3-0,4 meter, även om enstaka större stenar fanns. Anläggningen var belägen ca 50 meter över havet i en stenig sydsluttning intill Korsängen.

Det kan röra sig om en militär anläggning av yngre datum, då man beaktar den strategiska belägenheten, med utsikt/kontroll över den gamla vägen.

Vid schaktningen på Korsängen påträffades inget som kunde klargöra huruvida skafthälsyxan (se Topografi och fornlämningsmiljö) hittats nere vid Raä 228 eller på utredningens "Korsäng".

Referenser

- Gustafsson, P. 1996. *Gladö bergtäkt Raä 305. Arkeologisk förundersökning*. Riksantikvarieämbetet, arkeologiska undersökningar. UV Stockholm Rapport 1996:3.
- Jakobsson, M. 1997. *Arkeologisk förstudie till Översiktsplan 97*. Riksantikvarieämbetet, arkeologiska undersökningar. UV Stockholm Rapport 1997:37.
- Olsson, E. & Runeson, H. 1999. *Högmo – en mesolitisk boplats i Gladöområdet. Arkeologisk förundersökning*. Riksantikvarieämbetet, arkeologiska undersökningar. UV Mitt Rapport 1998:105.
- SGU. 1968. *Sveriges Geologiska Undersökning*. Geologiska kartbladet Stockholm SO. Serie Ae nr 3. Stockholm.

Karta över Svartlösa härad uppmätt 1906

Tekniska och administrativa uppgifter

Stockholms läns museums dnr:	2001:132
Länsstyrelsens beslut dnr:	2021-01-38879
Ekonomiska kartans blad:	10I 3f Balingsta
Belägenhet:	X6568,5 Y1625,9
Höjdsystem:	RH 70
Undersökningsperiod:	13-15 November
Arkeologisk personal:	Göran Werthwein (fält- och rapport ansvarig), Kjell Andersson, Margaretha Boije
Kommun:	Huddinge
Socken:	Huddinge

Bilaga 1. Tabell över schakt och provgropar

Grop-område	Antal gropar	Schakt	Storlek	Djup	Material	Anmärkning
A	7		0,4-0,5 m	0,3 m	Mylla och lerig mjäla	
B	3		0,4 m	0,3 m	Mylla och mjäla	En grop är en genomsökt rotvälta
C	3		0,4 m	0,3 m	Mylla och grusig mjäla	
D	2		0,4 m	0,3 m	Mylla och mjäla/lera	En grop innehöll lera
E	4		0,3-0,4 m	0,3 m	Mylla och morän	
F	3		0,3 m	0,3 m	Mylla, mjäla och lera	
G	2		0,3 m	0,3 m	Mylla, mjäla och lera	
H	3		0,4-0,5 m	0,3 m	Mylla, mjäla och lera	
I	1		0,4 m	0,4 m	Mylla (vattenfyllt)	Samt söndersprängt kvartsblock Vattenfyllt
J	3		0,4 m	0,3 m	Mylla och morän	
K	2		0,4 m	0,3 m	Mylla och lera	Vattensjukt
L	3		0,4 m	0,3 m	Mylla och grusig mjäla	
M	8		0,4 m	0,3 m	Mylla och grusig mo/mjäla	De 2 nordligaste groparna innehöll mo
N	2		0,4 m	0,3 m	Mylla och sandig mo/morän	
O	2		0,4 m	0,3 m	Mylla och grusig mo	
P	3		0,4 m	0,3 m	Mylla och grusig mo	
Q	7		0,4 m	0,3 m	Mylla och mo	
		1	6,5x1,4 m	0,4 m	Mylla, därunder mo. Lera i botten	Ett dike i östra kanten
		2	4x1,4 m	0,4 m	Mylla, därunder mo. Lera i botten	Ett dike i N-S riktning
		3	4x1,4 m	0,4 m	Mylla, därunder mo. Lera i botten	
		4	4x1,4 m	0,4 m	Mylla, därunder mo. Lera i botten	
		5	4x1,4 m	0,4 m	Mylla, därunder lera	
		6	4x1,4 m	0,4 m	Mylla, därunder lera	
		7	10x1,4 m	0,2-0,3 m	Mylla, därunder mo. Beige melerad lera i botten	
		8	8x1,4 m	0,3 m	Mylla, därunder mo	Enstaka kolfläckar
		9	7,5x1,4 m	0,4 m	Mylla, därunder mo	
		10	4x1,4 m	0,4 m	Mylla, därunder mo	